

Ἄρχιμ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΑΝΑΚΗΣ

**ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΓΕΝΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**

Ἐκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ»
ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Τίτλος βιβλίου:

«Ἐκκλησία Γένος Ἑλληνισμός»

Συγγραφέας: Ἀρχιμ. Ἀνδρέας Νανάκης

© «ΤΕΡΤΙΟΣ»

ISBN: 960-7297-69-5

Ἐπιμελητής ἐκδόσεως: Γιάννης Κ. Παπαχρόνης

Ἔκδοση 1η: Ὀκτώβριος 1993

Ἐκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ» Κων/νος Δ. Παπαγιαννούλης
Κολινδρού 8, 60100 Κατερίνη. Τηλ. 0351-22.098 καὶ FAX
Παραγγελίες Ἀθηνῶν: Τ.Θ. 14014, 11501 Ἀμπελόκηποι
Τηλ. 01-77.10.609 (κα Βουρβαχάκη)

Φωτοστοιχειοθεσία — Ἐκτύπωση Ὀφσετ «ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ»
Ἀχελώου 6 — Τηλ. (031) 542.940 - 522.503 — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Π. Γιαννούλης - Κ. Τσολερίδης

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

« Ἔστιν οὖν Ἑλλάς καί ἡ Μακεδονία »

Ἔτσι καθορίζει τὴν πέμπτην χερσόνησο τῆς Ἑλλάδος, ὁ μέγας γεωγράφος Στράβων τὸν 2ο μ.Χ. αἰώνα.

Ἄλλὰ καὶ χωρὶς τῆς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνα, ἡ Μακεδονία ἦταν καὶ εἶναι τμῆμα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἡ Θράκη, ἡ Ἥπειρος, ἡ Κρήτη ἢ τὰ Ἐπτάνησα. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἄλλωστε, ἤδη ἀπὸ τὸν 2ο π.Χ. αἰώνα, ἔνωσε μὲ τὴν μακεδονικὴν σάρισα τὸν κατακερματισμένο ἑλληνικὸν κόσμον, τὶς ἀλληλοσπαρασσόμενες δηλαδὴ συμμαχίες τῶν Ἀθηναίων, τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Θηβαίων. Ἔτσι ὁ ἑλληνισμὸς, ἔνωμένος ὑπὸ τὸν μακεδονικὸν ἑλληνισμόν, πραγμάτωσε τὸ θαῦμα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔσπειρε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν τότε γνωστὴν Οἰκουμένην, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς Μεσογείου νὰ ἑλληνίζῃ. Τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Οἰκουμένης ἐξέφρασε αἰῶνες μετὰ ὁ Ἀλεξανδρινὸς ποιητὴς μὲ τοὺς στίχους του:

*« Ἐμεῖς οἱ Ἀλεξανδρεῖς, οἱ Ἀντιοχεῖς,
οἱ Σελευκεῖς καὶ οἱ πολυάριθμοι
ἐπίλοιποι Ἕλληνες Αἰγύπτου καὶ Συρίας,
καὶ οἱ ἐν Μηδείᾳ, καὶ οἱ ἐν Περσίδι, κ' ὅσοι ἄλλοι.
Μέ τες ἐκτεταμένους ἐπικράτειας,
μὲ τὴν ποικίλην δρᾶσιν τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν.
Καὶ τὴν κοινήν Ἑλληνικὴν Λαλίαν
ὡς μέσα εἰς τὴν Βακτριανὴν τὴν πῆγαμε, ὡς τοὺς Ἰνδοὺς ».*

Μὲ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς προσέφερε εἰς τὴν ἱστορικὴν συνείδησιν τοῦ σύνολου

έλληνισμού τά μέγιστα. Χάρη στον μακεδονικό έλληνισμό, ό ρωμαλέος έλληνικός πολιτισμός σπάρθηκε και έπεβλήθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του τότε γνωστού κόσμου. Έτσι, ενώ ό έλλαδικός χώρος κατελήφθη από τους Ρωμαίους, ό έλληνικός πολιτισμός μέ τή δυναμική του και τήν ύπεροχή του, έξελλήνισε τό ανατολικό τμήμα τής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Στους χρόνους τής έλληνορθόδοξης αυτοκρατορίας του Βυζαντίου και συγκεκριμένα κατά τον 7ο αιώνα, βόρεια τής Μακεδονίας έγκαταστάθηκαν σλαβικά φύλα, ενώ τό 679 στην κάτω Μοισία, έγκαταστάθηκαν οί Βούλγαροι, λαός μογγολικής καταγωγής που όμως έκσλαβίστηκε.

Στό Βυζάντιο ή Μακεδονία, που όριζόταν γεωγραφικά, όπως και στους αρχαίους χρόνους, βόρεια από τήν Άχρίδα και τά όρη Ρίλα Πλάνινα και Ροδόπη, νότια από τά Καμβούνια, τήν Πιερία και τον Όλυμπο, ανατολικά από τό Νέστο και δυτικά από τό Γράμμο και τήν Πίνδο, δέχθηκε επιδράσεις από τους Σλάβους. Κυρίως όμως, οί έλληνορθόδοξοι Μακεδόνες Κύριλλος και Μεθόδιος, ξεκίνησαν τήν ιεραποστολική πορεία που εκχριστιάνισε τά σλαβικά φύλα τής Εϋρώπης.

Στά χρόνια τής Όθωμανικής κυριαρχίας ένα μέρος από τους έλληνορθόδοξους πληθυσμούς τής Μακεδονίας έξιςλαμίσθηκε.

Η Πύλη τήν περίοδο αυτή όργάνωσε τή Μακεδονία σε τρία Βιλαέτια μέ πρωτεύουσες τή Θεσσαλονίκη, τό Μοναστήρι και τά Σκόπια, μέ αποτέλεσμα κατά τον 19ο αιώνα Μακεδονία νά θεωρείται ή περιοχή των τριών αυτών Βιλαετίων.

Τό Μακεδονικό ζήτημα προέκυψε τον 19ο αιώνα και ύπηρξε αποτέλεσμα τής ιδιάζουσας έθνολογικής σύστασης του χριστιανικού πληθυσμού τής Μακεδονίας.

Οί αντίρροπες έθνικές κινήσεις, οί άλληλοσυγκρουόμενες βλέψεις των βαλκανικών κρατών, ή πολυγλωσσία των χριστιανών κατοίκων, αποτελούσαν τους παράγοντες που έθεταν τις άπαραίτητες προϋποθέσεις, για τή γέννηση, τήν επέκταση και τήν πλοκή του Μακεδονικού προβλήματος.

Στους παραπάνω παράγοντες πρέπει νά προσθέσουμε τό ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών κρατών για τή Μακεδονία, τις

προσπάθειές τους για οικονομική διείδυση και εκμετάλλευση, καθώς επίσης τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν ἀπό τή μιὰ καί τήν τουρκική εκμετάλλευση ἀπό τήν ἄλλη.

Ὁ κυριότερος ὁμως ἀπό τούς παραπάνω παράγοντες τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος, ὑπῆρξε ἡ ἔθνολογική σύνθεση τῆς περιοχῆς, σέ συνδυασμό μέ τή νέα ἱστορική περίοδο στήν ὁποία εἰσῆλθε ἡ εὐρωπαϊκή ἀλλά καί παγκόσμια πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἀποσκοποῦσε στή δημιουργία τῶν ἔθνικῶν κρατῶν, μέσα ἀπό τήν κατάλυση τῶν αὐτοκρατοριῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας δέν μπορούσαν παρά νά εἰσέλθουν καί αὐτοί στήν τροχιά τῆς ἔθνικῆς ἰδεολογίας καί νά θέσουν ὡς στόχο τους τήν ἔθνική τους ὀλοκλήρωση, προσαρτιζόμενοι ἀνάλογα βέβαια μέ τήν ἔθνική ταυτότητα τοῦ καθενός, σέ κάποια ἀπό τίς βαλκανικές ἐθνότητες, τήν Ἑλληνική, τή Σερβική, τή Βουλγαρική ἢ ἀργότερα τήν Ἀλβανική.

Ἡ ἔθνολογική σύνθεση τῆς Μακεδονίας βρίσκεται σέ συνάρτηση μέ τίς τρεῖς γεωγραφικές ζῶνες πού τή χωρίζουμε. Τῆ Βόρεια ζώνη, πού ξεκινοῦσε ἀπό τίς ὄροσειρές Σαρ-Σκάρδου καί Ρίλας καί ἔφθανε μέχρι τή γραμμή τῆς Ἀχρίδας, βόρεια τοῦ Μοναστηρίου καί τῆς Στρώμιτσας, ὡς τό Μελένικο καί τό Νευροκόπι, ὅπου κατοικοῦσαν σλαβόφωνοι, οἱ ὁποῖοι σέ μεγάλο ποσοστό συστοιχίστηκαν μέ τόν βουλγαρικό ἐθνικισμό, καί τή βουλγαρική Ἑξαρχία.

Τῆ Νότια ζώνη πού ξεκινοῦσε ἀπό τά Θεσσαλικά σύνορα, βορείως τῆς Πίνδου καί τῆς Καστοριάς καί κατευθυνόταν βόρεια τῆς Βέροιας καί τῆς Θεσσαλονίκης, μέχρι τίς Σέρρες καί τή Δράμα, ὅπου κατοικοῦσαν ἑλληνόφωνοι κυρίως πληθυσμοί καί τέλος τῆ Μεσαία ζώνη. Ἐνῶ ὁμως ἡ ἔθνολογική σύνθεση τῆς Βόρειας καί Νότιας ζώνης στή Μακεδονία, ὑπῆρξε μπορούμε νά ποῦμε ἀποκρυσταλλωμένη, τό πρόβλημα δημιουργεῖται στή Μεσαία γεωγραφική ζώνη πού ὀρίζεται ἀπό τήν εὐθεία Ἀχρίδας, Κρούσοβο, νότια τοῦ Περλεπέ, βόρεια τοῦ Μοναστηρίου ὡς τό Νέστο, μέ σημαντικότερες πόλεις τῆ Στρώμιτσα, τό Πετρίτσι, τό Μελένικο καί τό Νευροκόπι. Πρός τό νότο ἡ Μεσαία ζώνη ἀρχίζει ἀπό τό Γράμμο καί φθάνει νοτίως

τῆς Φλώρινας καί τῆς Ἑδεσσας, βορείως τῆς Κοζάνης, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καί τῆς Δράμας. Ὁ Μακεδονικός ἀγώνας στό μεγαλύτερο μέρος του διεξάγεται σ' αὐτή τήν περιοχή, γιατί ὁ πληθυσμός της παρόλο πού σέ μεγάλη ἀναλογία ἔχει ἑλληνική ἐθνική συνείδηση, γίνεται στόχος τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας καί τῆς ἐνοπλης δράσης τῆς Ἑξαρχίας.

Στίς ἀγροτικές περιοχές τῆς Μακεδονίας ὑπῆρχε ἕνα πληθυσμιακό δυναμικό, ἐξαρτόμενο ἀπό τό Πατριαρχεῖο. Ἡ συνείδηση τῶν ἀπλοϊκῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, γεωργῶν κατά κύριο λόγο, καθοριζόταν ἀπό τήν ὀρθόδοξη χριστιανική πίστη τους. Πρὶν τόν μακεδονικό ἀγώνα καί τή δράση τῆς Ἑξαρχίας, οἱ ἀπλοί αὐτοὶ ἄνθρωποι τῆς μακεδονικῆς γῆς, εἶχαν ὡς μοναδική συνείδησή τους τήν ὀρθόδοξη πίστη καί ὑπάγονταν ἐκκλησιαστικά στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, μοναδικό σημεῖο ἀναφορᾶς τους. Τό Πατριαρχεῖο στά χρόνια αὐτά ἀποτελοῦσε τήν ἐθναρχοῦσα Ἑκκλησία. Ἦταν δηλαδή ἡ θρησκευτική καί πολιτική ἐξουσία ὄλων τῶν ὀρθοδόξων Ρωμῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀποτελοῦσε τότε τό Πατριαρχεῖο τό μοναδικό σημεῖο ἐνότητας καί ἀναφορᾶς ὄλου τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου πού βρισκόταν ὑπό τήν ἡγεσία τῆς Πύλης.

Ἡ Μακεδονία πρὶν τόν 19ο αἰῶνα ζεῖ τήν ἐποχὴ τῆς ὀρθόδοξης θρησκευτικῆς ἐνότητας, ὅπου, ὁ κάθε ὀρθόδοξος πιστός ἀναγνωρίζει ὡς κεφαλή του τόν ἐπίσκοπο τῆς ἐπαρχίας του, πού ἔχει καί τή φροντίδα γιά τίς λειτουργικές, εκπαιδευτικές, φιλανθρωπικές καί κοινωνικές ἀνάγκες τῆς περιφέρειας του. Ἡ παρουσία τοῦ ἐπισκόπου ἀνάγει τοὺς πιστοὺς στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, γιατί τό μέν Πατριαρχεῖο τόν ἐγκαθιστᾷ, ὁ δέ ἐπίσκοπος ἔχει σ' αὐτό τήν ἀναφορά του. Ἡ διαφοροποίηση τοῦ ἐπισκόπου ἀπό τό Πατριαρχεῖο, ἢ ἀποδέσμευση καί ἀπόσχιση του ἀπό αὐτό, ὅπως συνέβη μέ τήν περίπτωση τῶν ἐξαρχικῶν ἐπισκόπων, ἦταν ἀποτέλεσμα τοῦ νέου παράγοντα τῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας πού διείσδυσε στά Βαλκάνια. Ὁ ἀποδεσμευμένος ἀπό τό Πατριαρχεῖο ἐπίσκοπος τῆς Ἑξαρχίας, ἦταν ἕνας Βούλγαρος ἱεράρχης, πού προσπαθοῦσε μέσα ἀπό τήν ἐκκλησιαστική του χειραφέτηση νά ἐπιτύχει καί τήν ἐθνική του συγκρότηση καί ἀνεξαρτησία. Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο

ἂν καὶ δὲν ὑπῆρξε φορέας τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικισμοῦ, ἐν τούτοις ἦταν πάντοτε καὶ ἐξέφραζε πάντοτε τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ παρακαταθήκη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἑλληνισμὸς τόσο στὴν ἀρχαιότητα, ὅσο καὶ στὴν ἑλληνορθόδοξη Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἀλλὰ καὶ στὰ χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ὑπῆρξε ἡ κυρίαρχη πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ δύναμη ὄχι μόνο στὴ γῆ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ σ' ὀλόκληρη τὴ Βαλκανικὴ καὶ Μικρασιατικὴ χερσόνησο. Αὐτὸ ἦταν πολὺ φυσικό, ἐξ αἰτίας τῆς τρισχιλιετοῦς δυναμικῆς πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Βαλκανικῆς γενικά, ἀλλὰ καὶ τῆς Μακεδονίας εἰδικότερα, πού λειτουργοῦσαν στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα φοίτησαν τὰ παιδιά ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, μὲ ἀποτέλεσμα ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀφομοιωθοῦν ἀπὸ τὴ ρωμαλεὰ παρουσία τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἄλλα, συνήθως στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες ὅπου ἔχουμε ἰσχυρὲς παραδοσιακὲς ἀγροτικὲς καταβολές, νὰ θελήσουν νὰ ἀντισταθοῦν στὴν ἀφομοίωσή τους ἀπὸ τὸν ἑλληνισμό, καὶ νὰ μεταβληθοῦν μάλιστα σέ φορεῖς ἐκείνης τῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας πού στοιχειοθετοῦσαν τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ οἱ παραδόσεις τῆς δικῆς τους πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς κληρονομιάς.

Αὐτὸ κατὰ μείζονα λόγο τό συναντᾶμε, στὴν περίπτωση τῆς Βουλγαρίας, γιατί ὁ Σερβικὸς ἐθνικισμὸς ἔχει μιὰ δυναμικὴ καὶ μακραίωνη παράδοση στὸ χῶρο τῆς Βαλκανικῆς. Εἶναι δέ χαρακτηριστικὸ τό γεγονός ὅτι ὁ Παῖσιος Χιλανδαρινὸς (18ος αἰώνας) ἀναζητᾶ τὴν ἱστορικὴ παράδοση τῶν Βουλγάρων, ἀντιδρώντας στὴν κυρίαρχη παρουσία τοῦ ἑλληνορθόδοξου μοναχισμοῦ στὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἡ Βουλγαρικὴ ἐθνικὴ ἀφύπνιση, ἡ ὁποία συνδέεται ἄμεσα μὲ τό Μακεδονικὸ ζήτημα, ἐκφράζεται κατὰ κύριο λόγο ὡς σύγκρουση ἑλληνικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ, μὲ δεδομένες τίς ἐναγώνιες βιαιότητες τῶν Βουλγάρων, πού ἀποσκοποῦσαν στὴν ἀποκοπὴ τῶν ἀπλοϊκῶν Μακεδόνων, κατὰ κανόνα ἀγροτῶν, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν ὑπαγωγή τους στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ παράλληλα ἐθνικὴ δικαιοδοσίαν τῆς Ἐξαρχίας.

Ἡ ἐκκλησιαστική ἀνεξαρτησία μέ τά συγκεκριμένα ὄρια, ταυτίζεται στήν περίπτωση τῆς Βουλγαρίας μέ τά κρατικά ὄρια. Ἡ προσπάθεια τῆς Ἐξαρχίας, μετά τό 1870, νά διευρύνει τίς ἐκκλησιαστικές τῆς περιφέρειες ἀποσπώντας πληθυσμούς καί παράλληλα περιφέρειες ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ταυτίζεται μέ τόν ἀγώνα τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ γιά διέυρυνση τῶν ἐθνικῶν του ὁρίων πού στοιχειοθετοῦνται ἀλληλένδετα μέ τά ἐκκλησιαστικά.

Ἄλλά ἄς παρακολουθήσουμε τά ἱστορικά γεγονότα, πρίν τήν ἐπανάσταση τοῦ 1878 στόν Ὀλυμπο ὅπου ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Νικόλαος εἶχε ἀναλάβει πρωταρχικό ρόλο.

Τό 1856 μετά τόν Κριμαϊκό πόλεμο ἔχουμε μιά τομή στήν ρωσική ἐξωτερική πολιτική. Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν πανσλαυϊστῶν, οἱ Ντοστογιέφσκι, Χομιάκωφ γίνονται φορεῖς μεσιανικῶν ἀντιλήψεων γιά τόν ἰδιαίτερο ρόλο πού καλοῦνται νά ἀναλάβουν οἱ Σλάβοι ὑπό τήν ἡγεσία τῆς Ρωσίας, μέσα στόν ὀρθόδοξο ἀλλά καί εὐρύτερο χριστιανικό κόσμο. Ἡ Ρωσία ἀπό προστάτης ὄλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς, μεταβάλλεται σέ προστάτη κατά κύριο λόγο τῶν Σλάβων, τούς ὁποίους καί προσπαθεῖ νά ποδηγετήσῃ γιά νά αὐξήσῃ τήν πολιτική τῆς ἐπιρροή στήν περιοχή. Πρός πραγμάτωση τῶν σχεδίων τῆς ἀρχίζει νά ἐνισχύει τούς Βουλγάρους. Ὁ Ρῶσος πρεσβευτής στήν Κωνσταντινούπολη Ἰγνάτιεφ, φορέας τῶν ἀπόψεων τοῦ πανσλαυϊσμοῦ, βοήθησε καθοριστικά στήν ἀφύπνιση, ἐνίσχυση καί δραστηριοποίηση τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ. Ὁ Ἰγνάτιεφ ἀξιοποιώντας τίς ἀνησυχίες τῆς Πύλης γιά τή δράση τῶν Γάλλων ἱεραποστόλων, πού προσπαθοῦσαν νά θέσουν τούς Βουλγάρους, μέσω τοῦ Δούρειου ἵππου τῆς Οὐνίας, ὑπό τήν κυριαρχία τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας, ἀνησυχίες οἱ ὁποῖες ταυτίζονταν μέ τούς φόβους τῆς Ρωσίας γιά ἀποδυνάμωση τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς στήν περιοχή τοῦ Αἴμου ὅπου κατοικοῦσαν οἱ Βούλγαροι, ἐπηρέασε τήν Πύλη ἢ ὁποία ἀναγνώρισε τήν αὐτονομία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας μέ τό ὄνομα Ἐξαρχία. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ΣΤ' ὑπέβαλε στήν Πύλη (1869) σχέδιο μέ τό ὁποῖο ἀναγνώριζε τήν αὐτονομία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἱκανοποιώντας ἔτσι τόν Ἰ-

γνάτief αλλά και τούς μετριοπαθείς Βουλγάρους. Οί διάδλλακτοι όμως Βούλγαροι άπέρριψαν τό σχέδιο, γιατί άφηνε έξω τίς Μητροπόλεις Φιλιππούπολης, Πελαγονίας, Σκοπίων και Άαχρίδος, όπου έπικρατούσε μεικτή πληθυσμιακή σύνθεση μέ καθοριστική τήν παρουσία του έλληνικού στοιχείου. Μέ άποτέλεσμα τό 1870 ένώ είχαν διακοπεί οί έλληνοτουρκικές σχέσεις, μέ τήν Κρητική επανάσταση του 1868, ή Πύλη νά λύσει τό πρόβλημα των σχέσεων του Πατριαρχείου μέ τούς Βουλγάρους, υπέρ τής Βουλγαρίας. Μέ φερμάνι τής Πύλης ιδρύθηκε τό 1870 ή αυτοκέφαλη Βουλγαρική Έκκλησία, πού περιλάμβανε 13 άπό τίς 30 έπαρχίες πού διεκδικούσαν οί Βούλγαροι. Οί έπαρχίες τής Φιλιππούπολης, Βάρνας και Άαγιάλου θά είχαν, κατά παράβαση των εκκλησιαστικών κανόνων δύο επισκόπους, έναν του Πατριαρχείου και έναν τής Έξαρχίας. Τό δέκατο άρθρο του φερμανίου τής Πύλης προέβλεπε τήν επέκταση τής κυριαρχίας τής Βουλγαρικής Έξαρχίας στις έπαρχίες εκείνες τής Όθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου τά 2/3 των κατοίκων της θά δήλωναν Βούλγαροι. « Έάν δέ έκτός των άνω άριθμηθέντων και έξονομασθέντων μερών (δηλαδή των έπαρχιών τής πέραν του Αΐμου Βουλγαρίας), ήθελον ή τό όλον ή τουλάχιστον τά δύο τρίτα των όρθοδόξων κατοίκων άλλων μερών νά υπόκεινται ως προς τάς πνευματικές υποθέσεις των εις τήν βουλγαρικήν Έξαρχίαν, τοϋτο δέ έξεταζόμενον ήθελεν άποδειχθί, επιτρέπεται μέν, άλλ' έπειδή, ως ειρήται, τοϋτο θέλει γίνεται τή όμοφώνω γνώμη του όλου των κατοίκων, ή τουλάχιστον των δύο τρίων αυτών, εάν ήθελέ τις μέ τήν αίτίαν ταύτην προσπαθήσει νά παρεμβάλλη καθ' οίονδήποτε τρόπον διχονοίας μεταξύ των κατοίκων, ό τοιοϋτος θέλει ευθύνεται κατά τούς κανόνας και τιμωρεΐσθαι». Στην οϋσία όμως ή Πύλη έθετε τό σπέρμα τής διαμάχης μεταξύ των Έλλήνων και των Βουλγάρων γιατί οί δεύτεροι προέβαιναν σε βίαιες ένέργειες προκειμένου νά άποδείξουν ότι οί κάτοικοι των περιοχών πού διεκδικούσαν, ζητούσαν τήν προσχώρησή τους στην Έξαρχία.

Τό Πατριαρχείο τό 1872 κήρυξε τή Βουλγαρική Έξαρχία σχισματική. Στη Μεγάλη Σύνοδο πού συγκλήθηκε άπό τον Πατριάρχη ΆΑνθιμο τον ΣΤ' στον πατριαρχικό ναό, παρουσία ό-

λων τῶν πρώην Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, καθὼς καὶ τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου καταδικαζόταν ὁ ἔθνοφυλετισμός. Ὁ «*Ὅρος*» τῆς Συνόδου «*ἀποκηρύττει, κατακρίνει καὶ καταδικάζει τὸν φυλετισμὸν, τουτέστι τὰς φυλετικὰς διακρίσεις καὶ τὰς ἐθνικὰς ἔθρεις καὶ διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ... τοὺς δὲ παραδεχομένους τὸν τοιοῦτον φυλετισμὸν... κηρύττει ἀλλοτρίους τῆς Ἐκκλησίας καὶ σχισματικούς*». Ἡ ρωσικὴ διπλωματία στὴν προσπάθειά της γιὰ δυναμικὴ παρουσία στό χωρὸ τῆς Βαλκανικῆς, ἐνίσχυσε τίς δραστηριότητες τῶν ἐξαρχικῶν καὶ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1878 μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, δημιουργήθηκε ὡς δορυφόρος της ἡ Μεγάλῃ Βουλγαρία πού περιελάμβανε τὸ Μοναστήρι, τὴν Καστοριά, τὴν Ἔδεσσα καὶ τὴν Καβάλα, πόλεις δηλαδὴ καὶ περιοχὲς τῆς Μακεδονίας μὲ ἑλληνικότατο χαρακτήρα.

Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου ὅπου μεταξύ τῶν πρωτεργατῶν του εἶναι καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Νικόλαος, ἐκφράζει τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὄχι μόνον νὰ μὴ δεχθεῖ τὴ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντισταθεῖ προκειμένου νὰ διασώσει τὴν ἐθνικὴ του ταυτότητα στὴ Μακεδονία.

Ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀκυρώθηκε στό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1878, ὅπου ἀντὶ γιὰ τὴ Μεγάλῃ Βουλγαρία ἰδρύνονται δύο αὐτόνομες ἡγεμονίες, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, φόρου ὑποτελεῖς στό Σουλτάνο. Ἡ Μακεδονία ὅμως παρέμενε ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴ κυριαρχία, μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ γίνουν διοικητικὲς μεταρρυθμίσεις κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Ὄργανοῦ νόμου τῆς Κρήτης (1868).

Μετὰ τὴ Συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἡ Ἑλλάδα, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ ἔθνη, θέτουν καὶ πάλι ὡς στόχο τους τὴν πραγματοποίηση καὶ ὀλοκλήρωση τῶν ἐθνικῶν τους ὀραματισμῶν. Μεταξύ τῶν διεκδικούμενων περιοχῶν πρωταρχικὴ εἶναι ἡ θέση τῆς Μακεδονίας, ὅπου τὰ βαλκανικὰ ἔθνη ἔχουν μερικὴ ἢ ὀλικὴ σύμπτωση στίς ἐδαφικὲς τους διεκδικήσεις.

Ἡ ἐθνολογική σύνθεσις τῆς περιοχῆς, ὅπου συνυπῆρχαν ἑλληνόφωνοι καὶ σλαβόφωνοι, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους μέ ἑλληνική ἐθνικὴ συνείδησις, ἀλβανόφωνοι, τουρκόφωνοι καὶ βλαχόφωνοι πληθυσμοί, δημιουργεῖ ἕνα κυκεώνα ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ διεκδικήσεων, στήν περιοχή τῆς Μακεδονίας, κυρίως βέβαια στή Μεσαία ζώνη, γιατί στή Βόρεια ζώνη πολὺ νωρίς οἱ σλαβόφωνοι πληθυσμοὶ πέρασαν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο στήν Ἑξαρχία.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς συνείδησις τῶν σλαβοφώνων πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας ἀπετέλεσε τὸ μεῖζον θέμα τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος. Ὅπως εἶπαμε, πρὶν τὴν εἰσβολὴν τοῦ παράγοντα τῆς ἐθνικῆς ιδεολογίας, ἡ συνείδησις τῶν σλαβοφώνων καθοριζόταν ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸν παράγοντα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον πίστην τοὺς ποὺ εἶχε ὡς ὄρατό σημεῖο ἀναφορᾶς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖο.

Ἡ Βουλγαρικὴ Ἑξαρχία θεώρησε ὅτι οἱ σλαβόφωνοι πληθυσμοὶ εὐκόλα μποροῦσαν νὰ ἀποσπαστοῦν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ νὰ προσαρτιστοῦν στήν Ἑξαρχία. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μιλοῦσαν ἕνα σλαβικὸν ἰδίωμα συγγενές μέ τὴν βουλγαρικὴν, ἀποτελοῦσε γιὰ τὴν Ἑξαρχία τεκμήριον καὶ ἀποδείξει ἐθνικῆς διαφοροποίησίν τοὺς ἀπὸ τὸν ἑλληνισμόν.

Ἡ ἀντίστασις ὅμως τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν, ἡ ἀντίδρασις τοὺς καὶ ἡ ἄρνησις ποὺ προέβαλλαν στίς προσπάθειαι τῶν ἐξαρχικῶν, προκειμένου νὰ τοὺς ἀποκόψουν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, ἀπετέλεσε τὴν ἐκπληξὴν τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας. Οἱ σλαβόφωνοι, τῆς Μεσαίας κυρίως ζώνης, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν δίγλωσσοι καὶ ἄλλοι δὲν μιλοῦσαν λέξει ἑλληνικά, ἀποδείχθησαν οἱ ἰσχυρότατοι ὑπερασπιστῆς τοῦ θεσμοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ κατ' ἐπέκτασιν τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς παράδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐτσι ἐνῶ οἱ Βούλγαροι περιέμεναν τὸ συστοιχισμόν τῶν σλαβοφώνων μέ τὴν Ἑξαρχία, μέ ἐκπληξὴν ἔβλεπαν τοὺς Μακεδόνες αὐτοὺς νὰ προβάλλουν ἀντίστασιν, νὰ μὴ δέχονται τὴν ἀποκοπὴν τοὺς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ νὰ μεταβάλλονται σὲ δυναμικοὺς φορεῖς τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς συνείδησις. Ἀπέδειξαν ἔτσι οἱ σλαβόφωνοι Ἕλληνας μακεδόνες ὅτι ἡ γλώσσα δὲν ταυτίζεται μέ τὴν

έθνική συνείδηση. Καί ὅπως μετά τή μικρασιατική καταστροφή, ἀπό τούς πρόσφυγες πού ἐφθασαν στήν Ἑλλάδα, πολλοί ἦταν ἐκεῖνοι πού ἐνώ δέν μιλοῦσαν ἑλληνικά παρέμεναν τιμητές καί θεματοφύλακες τῆς μακραίωνης παράδοσης τοῦ ἑλληνισμοῦ, μέ τόν Μ. Ἀλέξανδρο, τόν Περικλή, τόν Ἀριστοτέλη, τόν Βασίλειο τόν Μακεδόνα, τόν Διγενή Ἀκρίτα, τόν Κωνσταντῖνο τόν Παλαιολόγο, τόν Πατροκοσμᾶ τόν Αἰτωλό, τόν Θεόφιλο ἀπό τή Μυτιλήνη, ἔτσι καί στήν περίπτωση τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα, οἱ σλαβόφωνοι δίγλωσσοι ἤ μή, ἀποδείχθηκαν δυναμικοί φορεῖς τῆς πνευματικῆς καί πολιτιστικῆς παρακαταθήκης τοῦ ἑλληνισμοῦ, τήν ὁποία ὑπερασπίστηκαν μέ πολλές θυσίες, ἀκόμα καί τῆς ζωῆς τους, προκειμένου νά μήν ἀκοιουθήσουν τή Βουλγαρική Ἐξαρχία.

Στόν ἀγώνα του ὁ Μακεδονικός ἑλληνισμός βρῆκε συμπαράσταση καί ἐνίσχυση ἀπό τό «Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως» καί ἀπό τό «Σύλλογο πρὸς διάδοση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων». Ἡ ἴδρυση φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων, σχολείων, ὑποκαταστημάτων τραπεζῶν, ἐνίσχυσε τήν ἀντίσταση τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ Ἐξαρχία ἀπό τήν πλευρά της τό 1890 κατόρθωσε καί πέτυχε τό διορισμό Βουλγάρων ἐπισκόπων στήν Ἀχρίδα καί τά Σκόπια, μέ ἀποτέλεσμα τήν ὀριστική ἐπικράτηση τῆς Βουλγαρικῆς κίνησης στή Βόρεια Μακεδονία. Τρία χρόνια ἀργότερα οἱ Βούλγαροι ἔλαβαν Βεζυρική διαταγή πού ἐπέτρεπε τήν ἴδρυση βουλγαρικῶν σχολείων στή Μακεδονία.

Ἡ Σερβία κατά τήν περίοδο 1889-1894 προσπαθεῖ νά καθιερώσει τή σερβική γλώσσα στίς ἑλληνικές ἐκκλησίες καί στά σχολεῖα τῆς Βόρειας Μακεδονίας καί νά ἐπιβάλει Σέρβους ἐπισκόπους στήν ἴδια περιοχή, πού θά διορίζονταν ἀπό τό Βελιγράδι καί θά ὑπάγονταν στήν δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου.

Τό 1893 στή Μακεδονία δρᾷ ἡ Ἐσωτερική Μακεδονική Ἐπαναστατική Ὀργάνωση, I.M.R.O, ἡ ὁποία ἔθεσε ὡς στόχο της τήν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας ἀπό τούς Τούρκους, μέ τό σύνθημα «ἡ Μακεδονία γιά τούς Μακεδόνες». Ἡ ὀργάνωση εἶχε καί κοινωνικά αἰτήματα γιά ἀποκατάσταση τῶν ἀκτημόνων. Ἡ I.M.R.O. ἀποσκοποῦσε στήν αὐτονόμηση τῆς Μακεδο-

νίας, για νά έπακολουθήσει στή συνέχεια ή ένσωμάτωσή της στή Βουλγαρία, κατά τό προηγούμενο τής 'Ανατολικής Ρωμυλίας τό 1885. 'Εκτός από τήν I.M.R.O. στή Μακεδονία δροϋν κατά τήν περίοδο αυτή καί οί Βερχοβιστές, πού ήταν αντίθετοι μέ τήν τακτική τών μικρών ομάδων τής I.M.R.O. Οί Βερχοβιστές πίστευαν σέ μία οργανωμένη εξέγερση, μέ μεγάλες δυνάμεις συγκροτημένες καί κατευθυνόμενες από τή Βουλγαρία. Τόν 'Ιούλιο του 1903 μέ τήν εξέγερση του 'Ιλιντεν σηματοδοτείται έπίσημα πλέον ή ένοπλη φάση του μακεδονικού άγώνα. Τά έρείσματα του 'Ιλιντεν ήταν κυρίως στό βορειοδυτικό καί στό δυτικό μακεδονικό χώρο. 'Η εξέγερση του 'Ιλιντεν έξυπηρετούσε τούς στόχους τών Βουλγάρων για προσάρτηση τής Μακεδονίας στή Βουλγαρία. Στην εξέγερση αυτή συμμετείχαν καί έλληνικοί πληθυσμοί, άγανακτισμένοι από τό κοινωνικό, οικονομικό καί πολιτικό καθεστώς τής τουρκικής κυριαρχίας. 'Από αυτούς άλλοι έκούσια καί άλλοι άκούσια όδηγήθηκαν στά βουνά. 'Η εξέγερση του 'Ιλιντεν κατεστάλη από τήν Πύλη σέ τρεις ήμέρες μέ πάμπολλες βιαιότητες μεταξύ τών όποιων καί ή καταστροφή του έλληνικότατου Κρουσόβου, πού οί Βούλγαροι κατέλαβαν τήν πρώτη ήμέρα τής εξέγερσης. Δύο χρόνια πριν από τήν εξέγερση του 'Ιλιντεν, τό 1901 στό Πατριαρχείο έχει συντελεστεί μία μεταβολή πού θά καθορίσει τό μέλλον καί τήν πορεία του Μακεδονικού έλληνισμού. 'Ο μέγας όραματιστής του γένους μας, ό 'Ιωακείμ ό Γ' επανέρχεται στόν Οικουμενικό Θρόνο. Οί στόχοι του 'Ιωακείμ κατά τή δεύτερη πατριαρχία του (1901-1912) έχουν ούσιαστικά διαφοροποιηθεί από εκείνους τής πρώτης του πατριαρχίας (1878-1882). 'Ενώ κατά τήν πρώτη του πατριαρχία όραματίστηκε τήν ένότητα του όρθόδοξου κόσμου μέ κέντρο καί σημείο αναφοράς τό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, τώρα, στή δεύτερη πατριαρχία του, έπηρεασμένος από τίς εξελίξεις στή Βαλκανική, θέτει ως πρωταρχικό σκοπό του τή διάσωση του έλληνισμού ειδικά καί του Γένους μας ευρύτερα. 'Ο μέγας αυτός έκφραστής του έκκλησιαστικού ρεαλισμού, πού προείδε τήν ένσωμάτωση τής 'Ανατολικής Ρωμυλίας στή Βουλγαρία, πού κατανόησε καί προείπε τήν έθνικιστική διά-

σταση πού θά ἐλάμβανε τό κίνημα τῶν Νεοτούρκων (1908), χωρίς ρομαντισμούς κατανοεῖ ὅτι τά βαλκανικά ἔθνη καί στή Μακεδονία ἔχουν εἰσέλθει στήν ἀνελέητη τροχιά τῶν ἐθνικῶν τους ἀντιπαραθέσεων. Ἦδη βέβαια στά Πατριαρχεῖα μέ τή βοήθεια καί τή συμπαράσταση τοῦ Ἰωακείμ, ἀλλά καί τῆς ἀντιῶακειμικῆς πτέρυγας, ἔχει ἀνδρωθεῖ μιὰ νέα γενιά κληρικῶν, ἀπόφοιτων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ἡ συνείδηση τῶν ὁποίων ἔχει ξεπεράσει πλέον τήν ἀναφορά της πρὸς τό γένος τῶν ὀρθοδόξων, ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ πνευματική καί πολιτιστική παρουσία τοῦ ἑλληνισμοῦ καί ἔχει ἀποκτήσει συγκροτημένη καί ξεκάθαρη ἑλληνική ἐθνική αὐτοσυνειδησία.

Ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' πολὺ πρὶν ἀπὸ τήν Ἀθήνα ξεκίνησε τόν Μακεδονικό ἀγώνα. Κατανόησε ὅτι οἱ ὄροι «*πατριαρχικός*» καί «*ἐξαρχικός*» ἔχουν πλέον ἀποκτήσει ἐθνικό περιεχόμενο. Αὐτός πού προσχωρεῖ στήν Ἐξαρχία ἐθνογραφεῖται ὡς Βούλγαρος, ἐνῶ αὐτός πού παραμένει πιστός στό Πατριαρχεῖο ἐθνογραφεῖται ὡς Ἕλληνας. Στήν προσπάθεια τῶν ἐξαρχικῶν νά ἀποσπάσουν τοὺς σλαβόφωνους πληθυσμούς ἀπὸ τό Πατριαρχεῖο, οἱ σλαβόφωνοι προέβαλαν γενναῖα ἀντίσταση καί ἀγωνίστηκαν νά μείνουν πιστοὶ στό Πατριαρχεῖο, πού ἐκπροσωποῦσε τήν κανονικότητα στὸν ὀρθόδοξο κόσμο καί ἔτσι ἔμεναν πιστὰ προσκολλημένοι καί στὸν ἑλληνισμό. Τόν ἀγώνα αὐτό τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ Ἰωακείμ, ἀλλὰ καί ὁ προκάτοχός του Κωνσταντῖνος ὁ Ε', ἐνίσχυσαν μέ τοὺς νέους καί δυναμικοὺς κληρικούς πού χειροτόνησαν ἀρχιερεῖς καί ἐγκατέστησαν στίς μητροπόλεις τῆς Μακεδονίας. Τό 1900 στήν Καστοριά ἐγκαθίσταται ὁ Γερμανός Καραβαγγέλης, ἱεράρχης μέ ἀγωνιστικότητα καί μαχητικότητα, πού συντονίζει τήν ἄμυνα καί τόν ἐξοπλισμό τῶν ντόπιων χωρικῶν. Ὁ Καπετάν Κώττας συστοιχίζεται μέ τόν Γερμανό Καραβαγγέλη χάρις στήν εὐστροφὴ τακτικὴ τοῦ δευτέρου. Ἀλλὰ καί οἱ Βαγγέλης Στρεμπενιώτης, Εὐάγγελος Ἀνδρέα Γκέλε, καθὼς καί ἄλλοι μαχητὲς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα συνεργάστηκαν στενότερα μέ τόν Γερμανό Καραβαγγέλη. Τό 1902 ἐγκαθίσταται στή Δράμα ὁ Χρυσόστομος Καλαφάτης. Ἀφήνει τή θέση τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί

έρχεται στη Μακεδονία για να συμβάλει στη μεγάλη υπόθεση του έλληνισμού, σέ ηλικία μόλις τριάντα πέντε χρονῶν. Ἡ διάθεση καί ἡ ἀποφασιστικότητα τῶν σλαβοφῶνων νά μείνουν πιστοί στό Πατριαρχεῖο, ἐπιτρέπει στόν Χρυσόστομο νά τονίσει τήν ἀποσύνδεση τῆς γλώσσας ἀπό τήν ἐθνική συνείδηση. «*Ἄν δ' ἐν τισι τόποις, ὡς εἶναι τά περί τήν Στρώμιτσα, τά περί τό Μελένικον καί τό Πετρίτσι καί τινα ἄλλα, λαλεῖται γλωσσικόν ἰδίωμα σλαβικόν μᾶλλον ἢ ἑλληνικόν, τοῦτο οὐδέν σημαίνει ὡς πρὸς τόν ἐθνολογικόν χρωματισμόν τῶν ἐλληνιζόντων βουλγαροφῶνων τούτων τόπων*».

Παράλληλα ὁ Χρυσόστομος ἰδρύει οἰκοτροφεῖο στήν Ἀλιστράτη, ὅπου στεγάζει πάνω ἀπό σαράντα παιδιά τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς δολοφονήθηκαν ἀπό Βουλγάρους. Τά ἀποτελέσματα τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Χρυσοστόμου ἦταν νά ἔχουν στή Δράμα οἱ Βούλγαροι σχολεῖα μέ 90-100 μαθητές καί 10 διδάσκοντες, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες 2 ἡμιγυμνάσια, 80 ἀστικά δημοτικά σχολεῖα μέ 3750 μαθητές καί 120 διδάσκοντες.

Τό ἴδιο ἔτος (1902) στή Στρώμιτσα ἐγκαθίσταται ὁ Γρηγόριος Ὁρολογᾶς. Ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν Βουλγάρων οἱ ὁποῖοι προσπάθησαν νά τόν δολοφονήσουν μέ ἐνέδρα, ὅταν ἐπέστρεφε ἀπό ἐπίσκεψη στούς σλαβοφῶνους Ἕλληνες κατοίκους τοῦ χωριοῦ Γκάμπροβον. Ὁ ἴδιος διασώθηκε, ἀλλά τέσσερα μέλη τῆς συνοδείας του τραυματίστηκαν βαριά.

Τό ἐπόμενο ἔτος (1903) ὁ Ἰωακείμ Φορόπουλος μετατίθεται ἀπό τό Μελένικο στή Μητρόπολη Πελαγονίας. Τό ἴδιο ἔτος ὁ Θεοδώρητος ἐγκαθίσταται Μητροπολίτης Νευροκοπίου καί ὁ Ἀλέξανδρος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

Οἱ ἱεράρχες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σέ συνεργασία μέ τόν «*Κεντρικό Μακεδονικό Σύλλογο*» πού ἰδρύθηκε ἀπό τούς Μακεδόνες τῆς Ἀθήνας, καί τό «*Μακεδονικό Ὅμιλο*» πού δημιουργήθηκε ἀπό τό Στέφανο Δραγούμη συνέβαλαν καθοριστικά στή διάσωση τῆς Μακεδονίας. Παράλληλα τό «*Μακεδονικο κομιτάτο*» πού ἰδρύθηκε τό 1903 μέ πρόεδρο τόν διευθυντή τῆς ἐφημερίδας «*Ἐμπρός*» Δημήτριο Καλαποθάκη, ἀνέλαβε τό συντονισμό τῶν ἐνεργειῶν γιά τή Μακεδονία καί τό σχεδιασμό γιά τήν ἀποστολή ἐνόπλων σωμάτων. Μέ τούς νέ-

ους ἀρχιερεῖς πού ἐγκαταστάθηκαν στή Μακεδονία συνεργάστηκε στενότερα καί ὁ Ἰωάννης Δραγούμης, ὁ ὁποῖος τό Νοέμβριο τοῦ 1902 διορίστηκε ὑποπρόξενος στό Μοναστήρι καί συνέβαλε τά μέγιστα μέ πνεῦμα αὐτοθυσίας καί αὐταπάρνησης στό Μακεδονικό ἀγώνα. Ἡ ἐθνική ἐγρήγορηση, γιά τή διάσωση τῆς Μακεδονίας δέν μποροῦσε νά ἀφήσει πλέον ἀδιάφορη τήν κυβέρνηση τοῦ Θεοτόκη. Οἱ ἀξιωματικοί Ἀλέξανδρος Κοντούλης, Ἀναστάσιος Παπούλας, Γεώργιος Κολοκοτρώνης μαζί μέ τόν Παῦλο Μελά ξεκινοῦν τόν Φεβρουάριο τοῦ 1901 γιά τή Μακεδονία συνοδευόμενοι ἀπό τρεῖς Κρητικούς πού εἶχαν ἤδη συνεργαστεῖ μέ τό Γερμανό Καραβαγγέλη. Τό ἴδιο ἔτος ὁ Λάμπρος Κορομηλάς, μιᾶ ἰσχυρή προσωπικότητα, μέ θάρρος, προθυμία καί ἐπιβλητικότητα, τοποθετεῖται πρόξενος στή Θεσσαλονίκη. Ἡ Ἀθήνα ἐπιτέλους ἔχει ἀφυπνισθεῖ γιά νά συνταραχθεῖ τόν ἴδιο χρόνο (1904) ἀπό τό θάνατο τοῦ Παύλου Μελά. Ἕνα ἐπίλεκτο μέλος τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας θυσιάστηκε στή Μακεδονία. Ὁ θάνατός του μετέβαλε τόν Μακεδονικό ἀγώνα σέ ζωτική ὑπόθεση καί τοῦ ἐπισήμου κράτους. Ἐνωμένος καί συστοιχισμένος ὁ ἑλληνισμός συμπαραστάθηκε στήν ἀγωνιζόμενη Μακεδονία. Χάρη στή συμπαράσταση τῶν σλαβοφώνων καί ἑλληνοφώνων Μακεδόνων συντελέστηκε τό θαῦμα τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα καί διασώθηκε ἡ Μακεδονία.

Ἡ Πύλη ἀπό τήν πλευρά της, πίστευσε καταρχήν ὅτι ὁ ἀγώνας τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ θά περιορίζε τίς δραστηριότητες καί τόν προσηλυτισμό τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, γι' αὐτό καί στήν ἀρχή τόν ἀνέχθηκε. Βλέποντας ὁμως τήν ἐπιτυχή ἔκβαση τοῦ ἀγώνα καί ἀνησυχώντας ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ ἑλληνισμοῦ στό χῶρο τῆς Μακεδονίας, προσπάθησε νά περιορίσει τή δράση του. Γιά τό λόγο αὐτό ἡ Πύλη ζήτησε, τό 1907 ἀπό τό Πατριαρχεῖο τήν ἀναχώρηση τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη καί τό 1908 τοῦ Δράμας Χρυσοστόμου καί τοῦ Στραωμνίτης Γρηγορίου ἀπό τή Μακεδονία. Οἱ τρεῖς κορυφαῖοι ἱεράρχες τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα ἀναχώρησαν ἀπό τίς ἐπαρχίες τους ἔχοντας, κατά τήν ἀρχιερατεία τους σ' αὐτές τονώσει τό φρόνημα τῶν ἑλληνοφώνων καί σλαβοφώνων πληθυσμῶν καί ἔχοντας προστατεύσει αὐτούς ἀπό τίς βιαιότητες τῆς Ἐ-

ξαρχίας. Τό Πατριαρχεῖο τόν μέν Γερμανό Καραβαγγέλη ἐξελέξε Μητροπολίτη στήν Ἀμάσεια τοῦ Πόντου, τόν Χρυσόστομο Καλαφάτη Μητροπολίτη Σμύρνης, ἐνῶ τόν Γρηγόριο Ὀρολογᾶ τοποθέτησε Μητροπολίτη Κυδωνιῶν. Ἀπό τίς νέες αὐτές θέσεις προσέφεραν τά μέγιστα στόν μικρασιατικό ἑλληνισμό καί ἐξέφρασαν τήν ἀγωνία καί τόν ἀγῶνα του μέχρι τήν ὑστατή στιγμή τοῦ διωγμοῦ. Τότε μάλιστα ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος καί ὁ Κυδωνιῶν Γρηγόριος μεταβάλλονται σέ ἔθνομάρτυρες τοῦ σύγχρονου ἑλληνισμοῦ.

Τό 1909 ἡ Πύλη ζήτησε ἀπό τό Πατριαρχεῖο νά μετακινηθοῦν καί οἱ ἄλλοι Μακεδονομάχοι Μητροπολίτες. Γι' αὐτό ἀναχωροῦν ἀπό τή Μακεδονία ὁ Πελαγονίας Ἰωακείμ Φορόπουλος καί ὁ Σερρῶν Γρηγόριος Ζερβουδάκης.

Παράλληλα μέ τούς ἀρχιερεῖς, ἡ Πύλη ζήτησε ἀπό τήν Ἀθήνα νά ἀνακληθοῦν καί οἱ Ἑλληνες Πρόξενοι. Μετά τό 1906, ἀναχωροῦν ἀπό τή Μακεδονία ὁ Λάμπρος Κορομηλάς, ὁ Ἰωάννης Δραγοῦμης, ὁ Ἀντώνιος Σακτούρης καί ὁ Νίκος Μαυρουδής.

Ἡ ἔνοπλη φάση τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα λαμβάνει τέλος τό 1908 μέ τό κίνημα τῶν Νεοτούρκων καί τίς διακηρύξεις γιά ἰσονομία καί ἰσοπολιτεία σ' ὅλους τούς Ὀθωμανούς πολίτες, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἐθνότητα ἢ τήν θρησκεία τους. Διακηρύξεις, οἱ ὁποῖες ὁμως ἔμειναν ἀπραγματοποίητες. Τό τέλος τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα βρίσκει τόν ἑλληνισμό ἰδιαίτερα ἐνδυναμωμένο. Σύνολο τό ἔθνος, ὅλοι ἀνεξάρτητα οἱ φορεῖς του, ἄλλοι πρωτοπόροι καί ἄλλοι στή συνέχεια, δραστηριοποιήθηκαν γιά τή μεγάλη ὑπόθεση τῆς διάσωσης τῆς Μακεδονίας. Μέ τούς Μητροπολίτες πού ἔστειλε τό Πατριαρχεῖο στή Μακεδονία, μέ τά σώματα τῶν Κρητῶν ἐθελοντῶν πού ἐφθασαν στή Μακεδονία, μέ τούς συλλόγους πού ἰδρύθηκαν γιά ἐνίσχυση τοῦ ἀγῶνα, μέ τήν αὐταπάρνηση καί αὐτοθυσία τῶν Προξένων καί τῶν ἀξιωματικῶν πού ἔδρασαν, τό ἔθνος δήλωνε τήν ἀποφασιστικότητα καί ἀγωνιστικότητά του.

Ἐξίλεωνόταν ἔτσι γιά τήν ντροπή τοῦ 1897. Ὅλος ὁμως ὁ ἀγῶνας καί ἡ προσπάθεια θά ἦταν χωρίς ἀποτέλεσμα ἐάν δέν εἶχε τή συμπαράσταση καί βοήθεια τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληני-

σμοῦ. Οἱ ἄπλοῖ ἄνθρωποι τῆς Μακεδονίας, σλαβόφωνοι, δίγλωσσοι, ἑλληνόφωνοι, ἑλληνόβλαχοι, ὑπῆρξαν οἱ κυριότεροι συντελεστές τῆς τιμῆς καί τῆς δόξας τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα. Χάρη στίς θυσίες τους, ὁ ἑλληνικός στρατός κατά τούς βαλκανικούς πολέμους τοῦ 1912-13, ἀπελευθέρωσε τή Μακεδονία.

Μετά τό τέλος τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέ τίς θέσεις τῆς Ε΄ καί ΣΤ΄ Κομμουνιστικῆς Συνδιάσκεψης (1923, 1924) πού υἱοθετοῦσαν τίς βουλγαρικές ἀπόψεις γιά ἐνιαῖα καί ἀνεξάρτητη Μακεδονία, ἀλλά καί κατά τή Γερμανική Κατοχή, ἡ Μακεδονία βρέθηκε μπροστά σέ μεγάλους κινδύνους. Μετά τήν κατοχή καί τή δημιουργία τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ κράτους, ὅπως γράφει ὁ καθηγητής Ἰ. Ταρνανίδης στό βιβλίο του «*Στα Βόρεια τῆς Μακεδονίας*»... «μία πράγματι περιορισμένη ομάδα Σλάβων που ζουν στη Δημοκρατία των Σκοπίων καί οι οποίοι κρατοῦν στα χέρια τους την τοπική ἐξουσία καί κρατική μηχανή, ὕστερα ἀπό συνεχῆ βομβαρδισμό, που τους ἐγινε με ἀνάλογα συνθήματα ἐπὶ 45 χρόνια, ἐφτάσαν στο σημεῖο να πιστεύουν πως εἶναι καί Σλάβοι καί Μακεδόνες. Καθώς μάλιστα ἡ σλαβική τους γλώσσα δεν μπορεί να προφέρει σωστά το μακεδονικό ὄνομα, αυτοαποκαλοῦνται Ἰμακεντόντσοι». Ἰποδείξεις γιὰ τή Ἰμακεδονική τους καταγωγή οὔτε διαθέτουν — δεν θα μπορούσαν ἄλλωστε να διαθέτουν, ὅπως με βάση τίς ιστορικές πηγές καί μαρτυρίες δείξαμε — οὔτε ἀναζητοῦν ἁπλῶς θέλουν να λέγονται Ἰμακεντόντσοι. Καί καθὼς ζουν καί κινοῦνται μέσα σε μια ατμόσφαιρα ἐξάλλης προπαγάνδας, ὁ φανατισμός τους δεν τους ἐπιτρέπει να δουν με ψυχραιμία το θέμα καί να συμμορφωθοῦν προς τήν ἀντικειμενική ἀλήθεια καί τήν ἐπιταγή τῆς λογικῆς.

Το φαινόμενο παρόλο που εἶναι μοναδικό στον κόσμον, δεν παύει να ἐπιδέχεται καί κάποια ἐρμηνεία: ἡ ἐθνική συνείδηση του λαοῦ αὐτοῦ, κάτω ἀπό τή συνεχῆ καί μεθοδευμένη προπαγάνδα, ἔχει πάθει διαστροφή καί καθὼς κινεῖται στο χώρο του παραλόγου καί δεν μπορεί να ἐξασφαλίσει σιγουριά καί αυτοπεποίθηση ἢ υπερηφάνεια, αὐτά δηλαδή που προσφέρει ὁ σεβασμός προς τήν ἀλήθεια καί ἡ τιμὴ στους προγόνους του κάθε ἔθνους, παράγει φανατισμό καί διάθεση καταστροφῆς. Ἐκεῖνο ὁ-

μως που είναι δύσκολο να εξηγηθεί είναι η ευκολία με την οποία ο διεθνής κοινωνία μπορεί να δεχτεί αυτόν τον παραλογισμό!».

Τό έθνος μας στό τέλος του 20ου αιώνα καλεΐται νά συνεχίσει τόν άγώνα του γιά τόν Μακεδονικό έλληνισμό.

Χωρίς ύπερβολή, ό έλληνισμός έν πολλοΐς ύφίσταται έπειδή ό Μακεδονικός έλληνισμός στην άρχαιότητα έλληνοκέντρισε τήν Οΐκουμένη καί στίς άρχές του αιώνα μας άφύπνισε τό έθνικό μας φιλότιμο. Πιστεύουμε ότι καί στίς ήμέρες μας τό έθνος άφυπνΐζεται, ένδυναμώνεται καί όμονοεί προσπαθώντας νά γνωστοποιήσει στην παγκόσμια κοινότητα τή σημασία που έχει ή ιστορία του Μακεδονικού έλληνισμού γιά τό έθνος μας.

Ὁ ἐπίσκοπος Κίτρονς Νικόλαος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1878.